۱۰ اوّل اینکه پیروان آن حضرت، از یک سو، امام خود را حاضر و ناظر بر خود می‌یابند (۰/۵) و از سوی دیگر، آنان می‌توانند خواسته‌های خود را با امام خود همانند دوستی صمیمی در میان بگذارند (۰/۵) و برای به دست آوردن رضایت ایشان، تلاش کنند. (۰/۵) دوم اینکه جامعه به صورت‌های گوناگون از هدایت‌های امام و از ولایت معنوی ایشان برخوردار می‌گردد. (۰/۵) ۱۱ ۱- در جامعهٔ مهدوی، قطب مرفّه و قطب فقیر، طبقهٔ مستکبر و طبقهٔ مستضعف وجود ندارد. (۰/۵)، ۲- در جامعهٔ مهدوی خبری از فقر و بینوایی نیست. (۰/۵) ۱۲ ۱- گذشتهٔ سرخ؛ اعتقاد به عاشورا، آمادگی برای شهادت و ایثار (۰/۵)، ۲- آیندهٔ سبز؛ انتظار برای سرنگونی ظالمان و گسترش عدالت در جهان، زیر پرچم امام عصر (ع) (۰/۵)

درس ۱۴: مرجعیت و ولایت فقیه

مفاهیم آموزشی

هدف درس: تبیین چگونگی استمرار مسئولیت‌های مربوط به پیامبر (ص) و ائمه (ع) در دوران غیبت کبری

ضرورت تداوم مسئولیت‌های امام در عصر غیبت

دین اسلام همیشگی و برای همهٔ دوران‌هاست، پس عقلاً ضروری است که دو مسئولیت «مرجعیت دینی» و «ولایت ظاهری» در عصر غیبت ادامه یابد.

دلایل تداوم دو مسئولیت رسالت (در عصر غیبت)
- ۱- اگر «مرجعیت دینی» ادامه نیابد، یعنی متخصصی نباشد که احکام دین را بداند و برای مردم بیان کند و پاسخگوی مسائل جدید مطابق با احکام دینی نباشد، مردم با وظایف خود آشنا نمی‌شوند و نمی‌توانند به آن وظایف عمل کنند.
- ۲- اگر «ولایت ظاهری» ادامه نیابد و حکومت اسلامی تشکیل نشود، نمی‌توان احکام اجتماعی اسلام را که نیازمند مدیریت و پشتوانهٔ حکومتی است، در جامعه به اجرا درآورد.

راهکار پیامبر و امامان (ع) برای عصر غیبت

امامان (ع)، دانشمندانی را تربیت می‌کردند که در حدّ توان به معارف و احکام دین دست یابند و به آموزش احکام اسلام به مردم در نقاط مختلف شهر خود یا شهرهای دیگر بپردازند.

خداوند در قرآن کریم دستور می‌دهد گروهی از مردم، وقت و همت خود را صرف شناخت دقیق دین کنند و به «تفقّه» در دین بپردازند تا پس از کسب علم به شهرهای خود بروند و قوانین اسلام را به مردم بیاموزند.

معنای «تفقّه»: تلاش برای کسب معرفت عمیق

فقیه: افرادی که به معرفت عمیق در دین می‌رسند و می‌توانند قوانین و احکام اسلام را از قرآن و روایات به‌دست آورند.

توجه: مسلمانان وظیفه دارند در زمان غیبت امامان (ع) یا عدم امکان دسترسی به ایشان، به این فقیهان مراجعه کنند.

امام صادق (ع) می‌فرماید: «هر کس از فقیهان که نگهدارندهٔ نفس خود، نگهبان دین خود، مخالفت‌کننده با هوی و هوس خود، فرمان‌بردار مولایش باشد، پس بر مردم است که از او پیروی کنند.»

امام عصر (عج) در پاسخ یکی از یاران خود دربارهٔ «رویدادهای جدید» فرمود:

«و در مورد رویدادهای زمان به راویان حدیث ما رجوع کنید. که آنان حجت من بر شمایند و من حجّت خدا بر آنها می‌باشم.»

توجه: مسلمانان در غیبتِ امام، نه تنها در احکام و مسائل فردی، بلکه در مسائل اجتماعی هم، باید به فقیه مراجعه کنند.

انجام چنین وظیفه‌ای، جز با نفی حاکمان طاغوت و تشکیل «حکومت اسلامی» به رهبری فقیه میسّر نیست.

در دورهٔ غیبت، بنا به فرمان امام زمان (ع)، «فقیهان» واجد شرایط، دو مسئولیتِ «مرجعیت دینی» و «ولایت ظاهری» را برعهده دارند.

تقلید (پیروی): مراجعهٔ کسانی که در احکام دین متخصص نیستند، به متخصصان احکام دین جهت آموختن این احکام از آنان.

مرجع تقلید: فقیهی متخصص که در احکام دین به او مراجعه می‌کنیم.

ولی فقیه: از میان فقیهان، کسی که توانایی سرپرستی و ولایت جامعه را دارد، عهده‌دار حکومت می‌شود و قوانین الهی را در جامعه به اجرا درمی‌آورد.

در عصر غیبت
- ۱- «مرجعیت دینی» در شکل «مرجعیت فقیه» ادامه می‌یابد.
- ۲- «ولایت ظاهری» امامان به صورت «ولایت فقیه»، استمرار پیدا می‌کند.

✪ **شرایط مرجع تقلید**
- ۱- با تقوا باشد.
- ۲- عادل باشد.
- ۳- زمان‌شناس باشد؛ بتواند احکام دین را متناسب با نیازهای روز، به دست آورد.
- ۴- اعلم باشد؛ یعنی از میان فقها از همه عالم‌تر باشد.

راه‌های شناخت مرجع تقلید
۱- از دو نفر عادل و مورد اعتماد که بتواند فقیه واجد شرایط را تشخیص دهد، بپرسیم.
۲- یکی از فقیهان، در میان اهل علم آن‌چنان مشهور باشد که انسان مطمئن شود و بداند که این فقیه، واجد شرایط است.

شرایط ولی فقیه
۱- با تقوا باشد.
۲- عادل باشد.
۳- زمان‌شناس باشد؛ بتواند احکام دین را متناسب با نیازهای روز به دست آورد.
۴- مدیر و مدبّر باشد و بتواند جامعه را در شرایط پیچیدهٔ جهانی رهبری کند.
۵- شجاعت و قدرت روحی داشته باشد و بدون ترس و واهمه در برابر زیاده‌خواهی دشمنان بایستد.

مشروعیت: حکومت و رهبری فقیهی که شرایط پنج‌گانهٔ ذکر شده را داشته باشد مشروع است. یعنی دین به او اجازهٔ رهبری مردم را داده است. در غیر این صورت، پیروی از دستورات وی حرام است.
مقبولیت: ولیِ فقیه باید از جانب مردم پذیرفته شده باشد تا بتواند کشور را اداره کند و به پیش ببرد.

تشکیل نظام و حکومت اسلامی، بر دو پایهٔ «مشروعیت» و «مقبولیت» استوار است.

چگونگی انتخاب ولی فقیه: ولی فقیه، بیان‌کنندهٔ قوانین و مقررات اجتماعی اسلام است. بنابراین انتخاب وی مانند انتخاب مرجع تقلید نیست؛ یعنی نمی‌شود هرکسی به‌طور جداگانه برای خود ولیّ فقیه انتخاب کند؛ زیرا ادارهٔ جامعه تنها با یک مجموعه قوانین و یک رهبری امکان‌پذیر است.
- بنا بر قانون اساسی، مردم ابتدا نمایندگان خبرهٔ خود را انتخاب می‌کنند و آن خبرگان نیز از میان فقها آن کسی را که برای رهبری شایسته‌تر تشخیص دهند، به جامعه اعلام می‌کنند.
بر این مبنا بعد از رحلت امام خمینی (ره)، آیت‌الله خامنه‌ای مسئولیت رهبری جامعه را بر عهده گرفتند.

پیام آیات قرآن

﴿وَ مَا كَانَ الْمُؤْمِنونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدّينِ وَ لِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ اِذَا رَجَعوا اِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرونَ﴾ (توبه، ۱۲۲)

ترجمه: و نمی‌شود که مؤمنان، همگی اعزام شوند، پس چرا از هر گروهی، جمعی از آنها اعزام نشوند تا دانش دین را [به‌طور عمیق] بیاموزند و آن‌گاه که به سوی قوم خویش بازگشتند، آنها را هشدار دهند، باشد که آنان [از کیفر الهی] بترسند.

پیام آیه: گروهی از مردم وظیفه دارند تا در دین تفقّه کنند و نتیجهٔ آن را به گوش همهٔ مردم برسانند تا سایرین هدایت شوند و گمراه نشوند.

سؤال متن ۱۷۰

آیا این دو مسئولیت در دورهٔ غیبت کبری استمرار می‌یابد؟ در عصر غیبت، مسئولیت مرجعیت دینی در قالب مرجعیت فقیه و مسئولیت ولایت ظاهری به صورت ولایت فقیه استمرار و ادامه پیدا می‌کند.
یا مردم به خود واگذار شده‌اند و دین در این زمینه برنامه‌ای ندارد؟ خیر؛ امامت در شکل دیگری توسط عالمان دینی یعنی در قالب ولایت فقیه ادامه می‌یابد.

تدبّر در قرآن ۱۷۱

خداوند در قرآن ... :
۱- به نظر شما، چرا خداوند حتی در زمان پیامبر و با وجود حضور ایشان، عده‌ای را تشویق به فراگیری علم دین می‌کند؟ زیرا در همان زمان پیامبر (ص) و ائمه (ع)، مردمانی در شهرهای دوردست بودند که به معصومین (ع) دسترسی نداشتند و نمی‌توانستند احکام دین را از ایشان بشنوند و از فرمان‌های آنان مطلع شوند. پس عده‌ای وظیفه دارند احکام دین را فرا بگیرند به دیگران برسانند.
۲- آیا آموختن عمیق دین و بیان تعالیم آن، اختصاص به زمان پیامبر دارد؟ چرا؟ خیر، «تفقه» اختصاص به زمان خاصی ندارد و اتفاقاً بر اثر گذر زمان نیاز به آن بیشتر هم می‌شود؛ زیرا وقتی که در دوران غیبت به سر می‌بریم و دسترسی به امام نیست باید کسانی باشند که با فراگیری همه جانبهٔ مسائل دین، آن را به دیگران عرضه کنند و پاسخگوی سؤالات و نیازهای مردم باشند.

سؤال متن ۱۷۱

در دورهٔ غیبت، مسئولیت‌های مربوط به امامت، چگونه ادامه می‌یابد و مسلمانان از چه راهی به احکام و قوانین دین، دسترسی پیدا می‌کنند و این قوانین چگونه در جامعه پیاده می‌شود؟ مسئولیت‌های حوزهٔ امامت از این طریق که گروهی از مردم وقت و همّت خود را صرف شناخت دقیق دین کنند و به «تفقّه» در دین بپردازند، ادامه می‌یابد و مسلمانان وظیفه دارند در عصر غیبت به این فقیهان مراجعه کنند و این قوانین از طریق تشکیل حکومت اسلامی و به رهبری فقیه پیاده‌سازی و اجرا می‌شود.

تفکر در حدیث ۱۷۳

با تفکر در	شمارهٔ حدیث
۱- فقیه کسی است که با مطالعهٔ دقیق منابع اسلامی به مرحله‌ای از تخصص در دین رسیده است و می‌تواند احکام اسلام را به دست آورد و برای مردم بیان کند.	۱
۲- فقیه باید بتواند احکام مسائل و رویدادهای جدید را نیز که در زمان پیامبر اکرم ﷺ و امامان علیهم‌السلام اتفاق نیفتاده است به دست آورد.	۳
۳- مردمی که می‌خواهند بر اساس قوانین اسلام زندگی کنند، اما به پیامبر و امام دسترسی ندارند، باید به فقیهی که شرایط ویژه‌ای دارد، مراجعه نمایند.	۲

فعالیت کلاسی ۱۷۵

۱- شما با چه ...؟ با دو نفر عادل و مورد اعتماد که توانسته‌اند فقیه واجد شرایط را تشخیص دهند، مشورت کرده‌ام.

بر هر شیعه مکلّفی که خودش مجتهد نیست و راه عمل به احتیاط را نمی‌داند، واجب است از یک مجتهد «جامع‌الشرایط» و «اعلم» تقلید نماید؛ در غیر این صورت اعمال مکلّف صحیح نیست.

اندیشه و تحقیق ۱۷۶

۱- مقصود از «تقلید» ...؟ تقلید در احکام دینی به معنای مراجعهٔ غیر متخصص به متخصص و کارشناس است؛ بنابراین اگر کسی خود کارشناس و متخصص در احکام باشد، نباید از دیگری تقلید کند.

۲- تقلید برای چه ...؟ هر انسان مکلّف در چیزی که تخصص و مهارت ندارد، به کسی که در آن متخصص و ماهر است، مراجعه می‌کند که بیشتر مقصود احکام دینی است. در این صورت اگر شخص خود فقیه نباشد و به سن بلوغ رسیده باشد لازم است که در احکام عملی اسلام (فروع دین) تقلید نماید.

۳- چرا مرجع تقلید ...؟ مرجع تقلید باید عادل باشد، یعنی در مرتبه‌ای از تقوا باشد که در پی انجام دادن واجبات و دوری از گناهان باشد و گناه کبیره انجام ندهد و گناه صغیره را تکرار نکند؛ که این امر باعث می‌شود احتمال حکم دادن از روی هوی و هوس کاهش یابد. همچنین مرجع تقلید باید زمان‌شناس باشد؛ یعنی با نیازهای زمان و مسائل جدیدی که در زمان او مطرح می‌شوند، آشنا باشد تا بتواند احکام دین را متناسب با نیازهای جدید زمان استنباط کرده و برای مردم بیان کند.

۴- انتخاب ولیّ فقیه ...؟ از میان فقهای واجد شرایط، آن کسی که توانایی سرپرستی و ولایت جامعه را دارد، عهده‌دار حکومت می‌شود و قوانین الهی را در جامعه به‌اجرا درمی‌آورد. به فقیهی که این مسئولیت را برعهده می‌گیرد ولی فقیه می‌گویند. مردم ابتدا نمایندگان خبرهٔ خود را انتخاب می‌کنند و آن خبرگان نیز از میان فقها آن کسی را که برای رهبری شایسته‌تر تشخیص دهند، به جامعه اعلام می‌کنند.

پیشنهاد ۱۷۶

اصل ۱۰۷ قانون ... . تعیین رهبر بر عهدهٔ خبرگان منتخب مردم است که هرگاه یکی از فقهای واجد شرایط اصول ۵ و ۱۰۹ را اعلم به احکام و موضوعات فقهی یا مسائل سیاسی و اجتماعی یا دارای مقبولیت عمومی یا واجد برجستگی خاص در یکی از صفات مذکور در اصل ۱۰۹ تشخیص دهند، او را به رهبری انتخاب می‌کنند.

ارزشیابی مستمر

الف) آیه و حدیث: (۱ نمره)

۱ **پیام آیهٔ شریفهٔ** ﴿وَ ما كانَ الْمُؤْمِنونَ لِيَنْفِروا كافَّةً فَلَوْ لا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدّينِ وَ لِيُنْذِروا قَوْمَهُمْ إِذا رَجَعوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾ **را بنویسید.**

۲ **روایت امام عصر (ع) که می‌فرماید: «وَ اَمّا الحَوادِثُ الواقِعَةُ فَارجِعوا فيها اِلىٰ رُواةِ حَديثِنا فَاِنَّهُم حُجَّتي عَلَيكُم وَ اَنَا حُجَّةُ اللهِ عَلَيهِم» بیانگر چیست؟**

ب) درستی یا نادرستی عبارت‌های زیر را مشخص کنید. (۰/۵)

۳ مسلمانان وظیفه دارند در زمان غیبت امامان یا عدم امکان دسترسی به ایشان، به فقیهان مراجعه کنند.
درست ☐ نادرست ☐

۴ از آنجا که ولی فقیه بیان‌کنندهٔ قوانین و مقررات اجتماعی اسلام است، انتخاب وی مانند انتخاب مرجع تقلید است.
درست ☐ نادرست ☐

ج) جمله‌های زیر را با کلمه‌ها یا عبارت‌های مناسب کامل کنید. (۰/۵)

۵ ✪ تقلید در احکام، به معنای رجوع به متخصص است. چنین فقیهی را ..... می‌نامند.
(رباط کریم ـ مدرسهٔ شهیدان تقی‌زاده ـ خرداد ۹۷)

۶ در عصر غیبت «ولایت ظاهری امامان در شکل ..... استمرار می‌یابد.» (نهایی ـ شهریور ۹۵)

د) گزینهٔ مناسب را انتخاب کنید. (۱)

۷ چرا پیامبر(ص) حال کسی را که از امام خود دور افتاده از حال یتیمی که پدر خود را از دست داده سخت‌تر می‌داند؟
الف) زیرا ادارهٔ جامعه مختل می‌شود و هرج و مرج پیش می‌آید.
ب) زیرا شخص مقبولیت و مشروعیت خویش را از دست می‌دهد.
ج) زیرا شخص موقعیت اجتماعی خویش را از دست می‌دهد.
د) زیرا چنین شخصی، در مسائل زندگی، حکم و نظر امام را نمی‌داند.

۸ کدام یک از گزینه‌های زیر شرایط مرجع تقلید نیست؟
الف) شجاع باشد. ب) باتقوا باشد. ج) عادل باشد. د) اعلم باشد.

هـ) به سؤال‌های زیر پاسخ دهید.

۹ چرا ضروری است که «مرجعیت دینی» و «ولایت ظاهری» در عصر غیبت ادامه یابد؟ (۲)

۱۰ شرایط ولی فقیه را نام ببرید. (چهار مورد) (۲) (چهارمحال و بختیاری ـ مدرسهٔ شاهد لردگان ـ خرداد ۹۸)

۱۱ ✪ چرا ادارهٔ جامعه تنها با یک مجموعه قوانین و یک رهبر امکان‌پذیر است؟ (۱)

۱ گروهی از مردم وظیفه دارند تا در دین تفقّه کنند و نتیجهٔ آن را به گوش همهٔ مردم برسانند تا سایرین هدایت شوند و گمراه نشوند. (۰/۵) ۲ مسلمانان در غیبت امام، نه تنها در احکام و مسائل فردی، بلکه در مسائل اجتماعی و به خصوص رویدادهای جدید، باید به «فقیه» مراجعه کنند. (۰/۵) ۳ درست (۰/۲۵) ۴ نادرست (۰/۲۵) ۵ مرجع تقلید (۰/۲۵) ۶ ولایت فقیه (۰/۲۵) ۷ گزینهٔ «د» (۰/۵) ۸ گزینهٔ «الف» (۰/۵) ۹ ۱- اگر «مرجعیت دینی» ادامه نیابد، یعنی متخصصی نباشد که احکام دین را بداند و برای مردم بیان کند و پاسخگوی مسائل جدید مطابق با احکام دین نباشد، مردم با وظایف خود آشنا نمی‌شوند و نمی‌توانند به آن وظایف عمل کنند. (۱) ۲- اگر «ولایت ظاهری» ادامه نیابد و حکومت اسلامی تشکیل نشود، نمی‌توان احکام اجتماعی اسلام را که نیازمند مدیریت و پشتوانهٔ حکومتی است، در جامعه به اجرا درآورد. (۱) ۱۰ ۱- باتقوا باشد (۰/۵)، ۲- عادل باشد (۰/۵)، ۳- زمان‌شناس باشد و بتواند احکام دین را متناسب با نیازهای روز به‌دست آورد. (۰/۵) ۴- مدیر و مدبّر باشد و بتواند جامعه را در شرایط پیچیدهٔ جهانی رهبری کند. (۰/۵) ۱۱ زیرا در غیر این‌صورت هرج و مرج و تفرقه و پراکندگی پیش می‌آید (۰/۵) و این، یک امر روشن و بدیهی در تمام نظام‌های سیاسی دنیاست. (۰/۵)

درس ۱۵: رهبری و مردم

مفاهیم آموزشی

هدف درس: تبیین رابطهٔ رهبری با مردم و مسئولیت‌ها و وظایف آنان نسبت به یکدیگر

مردم‌سالاری دینی

- اسلام حکومتی را پیشنهاد می‌کند که
  - قوانین آن حکومت، از جمله ویژگی‌های رهبر بر اساس احکام دین باشد. (اسلامی)
  - باحضور و دخالت مردم در آن، به وجود آمده باشد و با آرای مردم پیش برود. (جمهوری)
- در «حکومت جمهوری اسلامی» مردم همواره در تعیین سرنوشت خود دخالت دارند و از راه‌های تعیین شده در قانون، آن را دنبال می‌کنند.